

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В ІНСТИТУЦІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ ЄВРОСОЮЗУ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 123–129

Розглядається історія Європейського Парламенту, аналізуються його роль, функції та особливості.

Особливості договірної механізми інтеграції, здійснюваної в Європейському Союзі, відбилися в характерних рисах інституційного механізму цього об'єднання. Система органів та інститутів ЄС, яка складається з Європейського Парламенту, Комісії, Ради, Суду та Рахункової палати, має компетенцію набагато ширшу, ніж структурні підрозділи міжнародних організацій. Серед основних рис, які відрізняють Європейське Співтовариство від міжнародних організацій, більшість науковців виокремлюють систему органів та інститутів і вважають, що процес прийняття рішень не одноголосно, а з допомогою спеціальних процедур є передумовою наддержавності [17, 105].

Інституційний механізм Європейського Союзу та Співтовариств закріплено в установчих договорах. Так, у ст. 3 Договору про Євросоюз зазначено, що Союз діє як єдина інституційна структура, що має забезпечувати узгодженість та безперервність діяльності, здійснюваної з метою досягнення його цілей, при дотриманні відповідного рівня інтеграції у Співтоваристві. У свою чергу, інституційний механізм Європейського Співтовариства визначено у ст. 7 Договору про ЄС з подальшим уточненням способу формування органів і форм взаємодії у тексті Договору. Поняття інституційно-правового механізму діяльності застосовують у праві міжнародних організацій для опису системи їх органів, повноважень і функцій органів та процедур прийняття рішень [4, 120]. Під інституційним механізмом Європейського Союзу слід розуміти систему органів, встановлену установчими договорами, та інші органи, як закріплені в договорах, так і створені на основі вторинного права Європейських Співтовариств та Європейського Союзу.

Кожна система органів повинна дотримуватись певних меж, які можна визначити як рамки діючого для неї власного правового порядку. В свою чергу, такими рамками організаційної структури Європейських Співтовариств можна визначити: дотримання кількості органів, передбаченої установчими договорами; здійснення завдань і цілей виключно органами, передбаченими ними; виконання органами тільки передбачених договорами повноважень [20, 175]. У рамках Євросоюзу та Співтовариств ці межі встановлюються принципом інституційної рівноваги, своєрідним заміном системи стримувань і противаг, званої із національного права як принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Головним завданням принципу інституційної рівноваги на рівні Європейських Співтовариств є відображення, хоча б в обмеженому обсязі, демократичних принципів функціонування суспільств у країнах Західної Європи, згідно з якими народи мають право на активну участь у здійсненні публічної влади через своїх представників і, зокрема, в обранні прямо і безпосередньо представницьких органах [12, 214]. У Європейському Союзі таким органом є Європейський Парламент, до якого з 1979 р. проводяться загальні прямі вибори і повноваження якого є досить обмеженими порівняно з національними парламентами.

Нормативним виявом принципу інституційної рівноваги є закріплені в установчих договорах положення про так званій вертикальний та горизонтальний поділ компетенції в ЄС. Під вертикальним поділом компетенції розуміють розмежування повноважень між державами-членами та Європейськими Співтовариствами (ст. 5

Договору про ЄС). Закріплені в установчих договорах повноваження органів ЄС, форми і методи співпраці між ними становлять принцип горизонтального поділу компетенції (ст. 7 Договору про ЄС, ст. 5 Договору про Євросоюз).

Складовими поняття органу міжнародної організації визначають створення на основі установчих договорів, наявність компетенції, повноважень та функцій, наявність внутрішньої структури, порядку прийняття рішень, закріплений в установчих актах правовий статус та його роль як складової міжнародної організації. М. Гільф, зокрема, загальними критеріями визначення статусу органу в інституційному механізмі ЄС вважає правові підстави для створення; його участь у процесі управління і прийняття рішень та в реалізації завдань Європейського Співтовариства та ЄС; його самостійність та незалежність серед інших органів, закріплені установчими договорами [19, 135].

Однією з характерних ознак, які виокремлюють Європейське Співтовариство, а тепер і Європейський Союз, серед інших міжнародних організацій, поряд із впровадженням громадянства Євросоюзу та єдиної валюти, є наявність серед основних органів Європейського Парламенту зі спеціальним статусом. Для реалізації основних владних повноважень на державному рівні у демократичних суспільствах була створена така система державних органів, у якій головну роль відіграє парламент. У теорії держави парламент — це виборний колегіальний орган державної влади, який наділений законодавчими повноваженнями. Однією з найголовніших ознак демократичного розвитку суспільства та держави в цілому є функціонування демократичного парламенту — органу, що має повну довіру народу, виступає від його імені й підтримує соціальні зв'язки з ним. Від того, наскільки ефективною є діяльність парламенту, безпосередньо залежить рівень народного представництва та захисту інтересів громадян країни [15, 356]. І тут Європейський Союз не є винятком, адже місце та роль Європейського Парламенту в механізмі Співтовариств і Союзу обумовлені його представницьким характером.

У теорії конституційного права можна зустріти чимало дефініцій терміна “парламент”. Чітке визначення і тлумачення цього конституційного поняття ускладнене тим, що йому часом намагаються надати політичного характеру, а тому не адекватного природі цього інституту. В спеціальних працях з теорії держави і права під

парламентом розуміють інститут, влада якого походить із того, що його члени є представниками суспільства. З нашої точки зору, мають рацію і ті вчені, які роблять спроби знаходити зміст цього поняття у принципах, закладених в Основних законах відповідних держав. Однак, на наш погляд, найбільш адекватною природі органу народного представництва є дефініція, яку дав В. Є. Чиркін: “Сучасний парламент — це вищий орган народного представництва, що виражає суверенну волю народу, покликаний регулювати найважливіші суспільні відносини головним чином шляхом прийняття законів, і який здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади і вищих посадових осіб. Парламент володіє багатьма іншими повноваженнями. Він формує інші вищі органи держави..., ратифікує міжнародні договори, укладені урядом...” [15, 236]. Отже, як нормативні, так і доктринальні визначення поняття “парламент” містять декілька типових характеристик органу народного представництва. Та найважливішими з них є такі, що дають змогу розкрити його природу як представницького, законодавчого та контролюючого органу.

У науковій літературі загальноприйнятим є підхід, відповідно до якого конституційно-правовий статус парламенту зумовлений існуванням основоположних принципів конституції, що складають основи конституційного ладу (наприклад, розподілу влад, народного суверенітету, парламентського верховенства та ін.).

Першу модель репрезентують органи народного представництва тих держав, які проголосили в якості основи конституційного ладу принцип парламентського правління (парламенти Великобританії, Італії, ФРН, Болгарії, Чехії та ін.) [14, 403–405]. Місце та роль парламенту у системі державних органів визначається тим, що від нього похідним є уряд, який формується і несе відповідальність перед ним, а в деяких країнах і глава держави, що обирається колегією депутатів. За такої форми правління сильними є такі інститути, як парламентська відповідальність уряду, вотум недовіри, порядок реалізації яких чітко визначається процедурними правилами, що встановлюються парламентом.

Друга модель пов'язується із конституційним статусом парламентів у державах із президентською формою правління (парламенти США, Бразилії та ін.) [6, 219]. За такої форми правління не існує інституту парламентської відповідальності уряду, розпуску парламенту і пов'язаних з ними відповідних процедур. Розвинені процедурні пра-

вила, що регулюють право відкладального вето президента, і правила, які встановлюють порядок найважливіших призначень глави держави.

Третя модель конституційного статусу парламентів є характерною для держав із змішаною формою правління, що поєднує елементи президентської та парламентської системи (парламенти Франції, Росії, України та ін.). У парламентах таких держав встановлюються процедурні правила парламентської відповідальності уряду, чітко визначається процедура щодо розпуску президентом парламенту. Наведене положення пояснюється і зумовлюється специфікою парламенту, характерними рисами, завдяки яким він відрізняється від органів виконавчої та судової влади, адже парламент — загальнодержавний, представницький та контролюючий орган народу.

Парламенти існують в системі органів держави і не властиві жодній міжнародній організації. Європейський Парламент, будучи єдиним органом ЄС, який формується шляхом прямих виборів у всіх державах-членах, втілює політику спільних інтересів населення всіх держав-членів. Основним принципом демократії є поділ влади для здійснення функцій за допомогою системи органів. У національних правових системах парламенти здійснюють законодавчі функції, контроль за діяльністю виконавчої влади та затверджують державний бюджет. Як тільки міжнародна організація розпочинає свою діяльність, вона, так би мовити, випадає зі сфери впливу національних парламентів, оскільки найважливіші органи міжнародної організації комплектують переважно із представників урядів відповідної держави [10, 180]. Щоб уникнути такого дисбалансу в участі різних гілок влади в діяльності міжнародної організації та легітимізувати рішення таких міжнародних організацій у національних правових порядках, у деяких міжнародних організаціях регіонального характеру було створено міжпарламентські асамблеї.

До останнього часу Європейський Парламент не відповідав за значущістю в системі органів Європейського Союзу Європейській Комісії та Раді ЄС, оскільки ні його повноваження, ні реальна роль у механізмі управління не давали підстав стверджувати, що він посідає найвищий щабель в системі органів та інститутів Співтовариств і Союзу. Правовий статус Парламенту був слабким аргументом на користь ідеї про поступове просування Співтовариств на шляху до державної моделі (федерація) або до союзу держав (конфедерація). В останні роки ситуація почала зміню-

ватись, цьому сприяв закладений демократичний потенціал парламентаризму. Маастрихтський договір закріпив головну роль Європарламенту в інституційному механізмі ЄС, що свідчить про зміцнення державницьких тенденцій в розвитку Європейського Союзу [1, 132]. Адже парламенти є характерною частиною механізму керівництва держави, як унітарної, так і федеративної. Історичний досвід показує, що парламенти можуть бути і в конфедераціях (наприклад, Сенегамбія мала свій парламент), водночас міжнародні організації, чи то універсальні (такі як ООН), чи регіональні (наприклад, Організація американських держав), не мають парламентів. Їх асамблеї або аналогічні органи складаються не з депутатів, які обираються населенням, а з представників, яких призначають держави-члени. За таким принципом була створена Міжпарламентська асамблея СНД, Парламентська асамблея Ради Європи, а також пропонується створити тристоронню асамблею парламентського співробітництва між Україною, Польщею та Литвою для сприяння євроінтеграційним прагненням нашої держави. Так, голова сейму Польщі Влодзімеж Цімошевіч підтримав ініціативу голови сейму Литви Артураса Паулаускаса створити міжпарламентську асамблею Литви, Польщі й України, оскільки налагодження тристороннього міжпарламентського співробітництва сприятиме активізації цих процесів, а також європейській та євроатлантичній інтеграції України. Доречно у зв'язку з цим навести приклад рішення від 13 січня 2005 р. міністрів закордонних справ Ліги арабських держав (далі ЛАД) про створення Панарабського парламенту, який буде проводити свої пленарні засідання двічі на рік у Дамаску, столиці Сирії. Кожна країна-учасниця визначає на свій розсуд способи формування представників до цієї установи, яка, у свою чергу, сформує спеціальний виконавчий орган для моніторингу виконання рішень ЛАД і розробить статут загальноарабського суду [21].

Типовим прикладом міжпарламентського співробітництва є Міжпарламентська асамблея держав-учасниць СНД, яка була створена відповідно до Угоди від 27 березня 1992 р., підписаної головами парламентів держав, одночасно було підписано Угоду про співробітництво комісій та комітетів Верховних Рад держав-учасниць СНД [3]. Зміст міжпарламентської діяльності Асамблеї включає в себе роботу із забезпечення у національних законах пріоритету загальноприйнятих міжнародно-правових норм і стандартів, зближення законодавства. Також Міжпарламент-

ська асамблея намагається поєднати національні парламенти як їх спільний консультативний орган, де приймаються рішення рекомендаційного характеру.

Європейський Парламент досить часто порівнюють з Парламентською Асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ), яка теж розташована у Страсбурзі, Франція. Створена 10 серпня 1949 р. після набрання чинності Статуту Ради Європи Парламентська Асамблея налічує у своєму складі делегації 46 національних парламентів. 296 членів Парламентської Асамблеї та 296 їхніх заступників обираються або призначаються національними парламентами із числа парламентарів кожної країни. Кількість представників від держави-члена, що коливається від 2 до 18, визначається чисельністю населення, при цьому мають бути представлені основні політичні партії національного парламенту. До повноважень Асамблеї належить обрання Генерального Секретаря Ради Європи, заступника Генерального Секретаря, секретаря Парламентської Асамблеї та суддів Європейського суду з прав людини. Асамблея може приймати рекомендації Комітету Міністрів, виконання яких є в компетенції урядів держав-учасниць, резолюції та висновки щодо виконання угод Ради Європи. Прийняті Асамблеєю тексти визначають загальні напрями діяльності Комітету Міністрів, урядів, парламентів і політичних партій. Парламентська Асамблея виступила також ініціатором численних міжнародних угод — «європейських конвенцій», які складають механізм захисту прав людини в Європі [11, 130]. ПАРЄ є класичним органом міжпарламентського співробітництва в межах регіональної організації, який здійснює переважно консультативні повноваження як у процесі прийняття рішень, так і в питаннях бюджету і зовнішніх зносин Ради Європи. На нашу думку, ПАРЄ була прийнята як зразок для створення представницької асамблеї в Європейських співтовариствах на початку інтеграційних процесів в Європі, а вже згодом з поглибленням співробітництва всередині ЄС Європейський Парламент отримав свої характерні особливості правового статусу.

Саме ідея створення у складі Співтовариств парламентської установи свідчить про її відмінність від міжнародних організацій. Суттєвим є те, що ця ідея була висунута ще тоді, коли інтеграційні процеси в Європі лише розпочиналися. Попередником теперішнього Європейського Парламенту була Загальна асамблея Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) [2, 27]. Пов-

новаження Асамблеї, однак, були досить обмежені — вона здійснювала незначний контроль за діяльністю Верховного органу і загальне спостереження за деякими іншими сферами діяльності ЄОВС. Представники Асамблеї не обиралися населенням, а призначалися від держав-членів, хоча у ст. 20 Договору про ЄОВС [3] встановлювалось, що «Асамблея складається з представників народів». Певним компромісом тоді було делегування в Асамблею депутатів національних парламентів держав, за рішенням самих парламентів. Характерно, що створені у 1957 р. Європейське економічне співтовариство та Євратом не сприйняли так звану квазіпарламентську модель ЄОВС. Було вирішено не створювати в кожному співтоваристві окрему асамблею, а мати загальний орган, який офіційно став називатись «Європейська парламентська асамблея». У 1962 р. депутати Асамблеї прийняли рішення про зміну назви на «Європейський Парламент» [13]. Але в офіційних документах Співтовариств ця назва почала вживатися значно пізніше, після набрання чинності Єдиного європейського акту з 1 липня 1987 р.

Європейський Парламент найчастіше характеризують як представницький орган Європейського Союзу та Європейських Співтовариств. Це формулювання базується на положеннях ст. 189 Договору про ЄС. Згідно з цими положеннями Європейський Парламент складається з представників народів держав-членів, об'єднаних у Співтовариство. Це положення суттєвим чином відрізняє інституційну структуру Співтовариств і Союзу від схожих структур, які функціонують в рамках міжнародних організацій. У них представницькі органи, такі як Генеральна асамблея чи подібні органи, як правило, являють собою збори офіційних представників, делегованих державами-учасницями міжнародної організації.

Формулювання установчих договорів, згідно з якими парламентарі представляють народи держав, що об'єдналися у Співтовариства чи Союз, отримали реальні підтвердження. Встановлений порядок формування Європейського Парламенту підкреслює суттєву відмінність Співтовариств і Союзу від будь-якої іншої міжнародної організації, в інститутах якої представлені держави-члени. Процедура формування Європейського Парламенту, прийнята в Європейському Союзі, притаманна не міжнародній організації, а суверенній державі чи державоподібному утворенню. Воднораз деякі автори підкреслюють, що принцип формування представницької установи в

рамках ЄС не зовсім адекватний тому, який прийнятий у федеративній державі [4, 267]. Нижня палата федерального Парламенту представляє народ (націю) в цілому, а верхня палата — суб'єктів федерації чи, навіть точніше, населення суб'єктів федерації. Відповідно робиться висновок про те, що Європейський Парламент як представницький орган не здійснює представництва народу Європейського Союзу в цілому, а виконує функцію представництва народів держав-членів. Звичайно, такий нюанс в оцінюванні ролі Європейського Парламенту не можна оминати. Тим не менше загальний висновок про те, що Європейський Парламент є органом представництва народів, а не лише держав-членів, залишається незмінним. Європейський Парламент, що складається з представників народів Євросоюзу, та Рада, яка складається з представників урядів держав-членів, що призначаються національними парламентами, забезпечують інституційний баланс Європейського Союзу.

Проте робити висновок про статус Європейського Парламенту, тільки беручи до уваги положення ст. 189 Договору про ЄС, було не зовсім правильно. Справа в тому, що у цього формулювання є і друга частина, закріплена в тій самій статті Договору про ЄС. Вона стверджує, що Європейський Парламент “здійснює повноваження, якими його наділяє цей Договір”. Відповідно для того, щоб вирішити питання, чи справді Європейський Парламент є представницьким органом Союзу та Співтовариств, недостатньо вказати лише на процедуру його формування, необхідно з'ясувати, якими саме повноваженнями володіє цей інститут і наскільки ці повноваження відповідають ролі Парламенту як представницької установи.

Діючі положення і практика підтверджують, що Європейський Парламент не є лише консультативним органом, хоча в системі інститутів Європейських Співтовариств і Союзу Парламент не відповідає за своєю значущістю Раді ЄС та Європейській Комісії. Докори щодо дефіциту демократії на адресу Співтовариств і Союзу обґрунтовують передусім тим, що Європейський Парламент відіграє незначну роль і не справляє вирішального впливу на процес прийняття рішень в ЄС [9, 77]. У системі інституційного механізму європейської інтеграції Європарламент виконує низку важливих функцій, зокрема, він є форумом для проведення демократичних дебатів, його повноваження зосереджені в таких сферах, як участь у правотворчому процесі, здійснення

контролю над діяльністю інститутів Євросоюзу, зовнішні зносини, фінансування діяльності Євросоюзу. Завдяки тому, що він об'єднує представників політичних течій, груп і партій європейських країн, у яких проживає близько 450 мільйонів населення, з його ініціативами щодо напрямів подальшої співпраці важко не рахуватись як органам держав-членів, так і іншим інститутам ЄС. Так, Європарламент став одним з ініціаторів створення Європейського Союзу — як у концептуальному плані, так і в практичному, — коли за його підтримки було скликано міжурядові конференції, на яких було вирішено створення Економічного, Політичного та Валютного союзів. Дебати в Європейському Парламенті істотно впливають на визначення подальших кроків, спрямованих на поглиблення європейської інтеграції [8, 200]. Європейський Парламент розглядає важливі для функціонування Співтовариства і Союзу питання. На своїх сесіях, що проводяться чотири рази на рік, його депутати обговорюють проблеми європейської інтеграції, регулюють питання економічної діяльності підприємств у межах ЄС. За свою сорокарічну історію Парламент майже не змінювався структурно, зростала лише кількість його депутатів і країн-членів [7, 154].

З часу свого заснування Європарламент вважався доволі неефективною інституцією Європейських Співтовариств. Значною мірою це пояснювалось порядком формування Європейського Парламенту. Спочатку депутатів Європарламенту не обирали, а призначали із числа депутатів національних парламентів держав-членів. Авторитет Європейського Парламенту зріс після того, як у 1979 р. його депутати, як і депутати національних парламентів, стали обиратися безпосередньо населенням на підставі прямого загального виборчого права. Тим не менше було б перебільшенням стверджувати, що Європейський Парламент володіє всіма повноваженнями і виконує всі функції, притаманні представницькій установі. Такі повноваження реалізуються Парламентом лише частково і в досить обмежених межах, що буде детальніше розглянуто при аналізі компетенції Європарламенту в процесі прийняття рішень ЄС.

У грудні 2001 р. Європейською Радою була прийнята Лакенська декларація “Майбутнє Європейського Союзу” [18], яка передбачила створення Конвенту, тимчасового дорадчого органу, що затвердив текст Європейської Конституції та започаткував продовження інституційних реформ у контексті розширення ЄС. Найбільше в

Конвенті було представлено Європейський Парламент (16 депутатів), парламенти держав-членів (30 представників — по двоє від кожної держави) та парламенти держав-кандидатів у члени ЄС (26 депутатів — по двоє від кожної держави). Під час роботи над проектом Конституції для Європи Конвент запропонував досконалішу модель розподілу компетенції Європейського Союзу та держав-членів, закріпив правосуб'єктність Євросоюзу та розробив нові інструменти діяльності ЄС. Було запропоновано посилення ролі національних парламентів, спрощення процесу прийняття рішень та підвищення прозорості й ефективності у функціонуванні органів та інститутів Євросоюзу з огляду на наслідки розширення. Проект Конституції, розроблений Конвентом, був вагомим кроком уперед у побудові політичної Європи та реформування інституційної системи ЄС. Згідно з проектом [5] Європейський Союз набував правосуб'єктності замість Співтовариств, відповідно до цього три установчі договори з їх численними змінами й доповненнями змінювали єдиний конституційний текст. Це мало на меті гармонізувати ухвалення нормативних актів Союзу, які в межах звичайної законодавчої процедури приймаються спільно Європарламентом та Радою ЄС на основі пропозиції Єврокомісії. На нашу думку, після розширення ЄС та затвердження Конституції для Європи всіма державами — членами Євросоюзу буде проведена інституційна реформа у зв'язку з подальшим збільшенням кількості держав — членів Європейського Союзу та демократичним дефіцитом у процесі прийняття рішень, яка здебільше стосуватиметься реформування Європейського Парламенту. Європейська політична система має стати більш демократичною завдяки подальшому посиленню ролі Європарламенту, зокрема при виборі Президента Єврокомісії, включенню до тексту Конституції Хартії основних прав ЄС та запровадженню процедури "громадянської ініціативи" — можливості звернення до органів та інститутів ЄС принаймні одного мільйона європейських громадян із законодавчою пропозицією.

Отже, Європейський Парламент можна умовно характеризувати як інститут, що здійснює функції представницької установи — парламентський представницький орган [16, 268]. Його існування та функціонування доповнюють механізм управління Співтовариствами і Союзом таким важливим елементом, як участь представників, обраних народами, у здійсненні владних і управлінських повноважень. Поглиблення ін-

теграційних процесів у Європі змінило правовий статус Європейського Парламенту з органу міжпарламентського співробітництва держав — членів ЄС на представницький інститут парламентського типу Європейського Союзу. Це носить досить позитивний характер і має сприяти посиленню демократизму в механізмі функціонування Співтовариств, який все ще залишається досить бюрократичним за своєю природою, недостатньо відкритим і мало підконтрольним населенню держав-членів. Виходячи з положень загальної теорії права та застосовуючи їх до права міжнародного, юридичну природу Європейського Парламенту можна визначити як органу парламентського типу. Для подальшого аналізу правового статусу Європейського Парламенту в системі органів та інститутів Європейського Союзу необхідно розглянути порядок формування та внутрішню структуру.

Література

1. Арах М. Европейский Союз. Видение политического объединения. — М., 1998. — 170 с.
2. Барановский В. Г. Политическая интеграция в Западной Европе. — М., 1983. — 230 с.
3. Вестник Межпарламентской Ассамблеи. — 1992. — № 4. — С. 180–194.
4. Головки О. І. Функції та компетенція органів Європейського Союзу у сфері соціальної політики: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2003. — 195 с.
5. Договір про Конституцію для Європи від 2004 року // Official Journ. — 2004. — December 16. — Р. 310.
6. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. — К.: Абрис, 2003.
7. Ковнер А. И., Крылова И. С. Парламенты мира. Советско-американский Фонд "Культурная инициатива". — М.: Высш. шк., 1991. — 480 с.
8. Конституции государств Европейского Союза / Под ред. Л. А. Окунькова. — М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. — 816 с.
9. Крылова И. С. Европейский парламент (правовой статус). Институт государства и права. — М.: Наука, 1987. — 189 с.
10. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник. — М.: БЕК, 1999. — 384 с.
11. Мармазов В. Е., Піляєв І. С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. — К.: Юрид. книга, 2000. — 472 с.
12. Парламентское право России: Учеб. пособие / Под ред. Т. Я. Хабриевой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2003. — 655 с.
13. Резолюція Європейського Парламенту від 30 березня 1962 р. // Official Journ. — 1962. — Р. 1045.

14. Харитонова О. І., Харитонов Є. І. Порівняльне право Європи. Основи порівняльного правознавства: європейські традиції. — Х.: Одіссей, 2002. — 592 с.

15. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2000. — 600 с.

16. Энтин Л. М. Европейское право: Учебник для вузов. — М.: Норма, 2000. — 720 с.

17. Юмашев Ю. М. Международно-правовые формы внешнеэкономических связей ЕЭС. — М., 1989. — 220 с.

18. Directive 95/62/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1995 on the application of open network provision (ONP) to voice telephony // Official Journ. — 01/05/1996. — L. 108.

19. Hilf M. Kommentar zur Europäischen Union. — Bd. 1. — München, 2000. — 700 S.

20. Lasok D., Bridge J. An Introduction to the Law and Institutions of the European Communities. — L., 1994. — 354 p.

21. <http://www.mfa.gov.ua> (офіц. веб-сторінка Міністерства закордонних справ України).

Поглиблення інтеграційних процесів у Європі привело до зростання ролі Європейського Парламенту, наділивши його функціями представницької установи. Ця зміна сприяє посиленню демократизму в Європейському Співтоваристві.

Углубление интеграционных процессов в Европе привело к возрастанию роли Европейского Парламента, наделив его функциями представительского учреждения. Это изменение способствует усилению демократизма в Европейском Сообществе.

The deepening of integration processes in Europe promoted increase of a role of the European Parliament. Today it has functions of representation establishment. This change promotes amplification of democratism in the European Community.

Надійшла 19 січня 2009 р.